

Jana Vnuková*

NEKA OBILJEŽJA KAZNENOG POSTUPKA U SLOVAČKOJ**

Novi slovački Zakon o kaznenom postupku (dalje: ZKP) donesen je 2005. godine, kao dio sveobuhvatne reforme kaznenog zakonodavstva koja je dovela i do donošenja novog Kaznenog zakona. Navedena je reforma poduzeta s ciljem zamjene starog normativnog okvira, koji datira još iz komunističkog perioda, točnije iz 1961. godine, novim. U tekstu koji slijedi iznose se osnovne značajke kaznenog postupka reguliranog ZKP-om. Posebno se nastoje istaknuti ona obilježja koja bi mogla biti od interesa za čitatelje iz Hrvatske.

1. POČETAK KAZNENOG POSTUPKA – POLICIJSKA OPTUŽBA

Kazneni postupak započinje odlukom policije. Policija odluku o započinjanju postupka donosi ili na temelju kaznene prijave koju je podnijela treća osoba, najčešće žrtva ili oštećenik, ili bez kaznene prijave, ako je na drugi način saznala da je kazneno djelo počinjeno. Odluka kojom se započinje postupak naziva se optužba. Nakon što je policija podignula optužbu, osumnjičenik ima status optužene osobe i od tog trenutka uživa određena prava.

Policijski službenik samostalno donosi odluku o podizanju optužbe na temelju ocjene informacija dobivenih putem kaznene prijave ili na drugi način (policijski službenik može ispitati osobu koja je prijavila kazneno djelo ili oštećenika, ako je to potrebno, dok druge osobe može ispitati samo pisanim putem). Ako policijski službenik na temelju tih informacija zaključi da je određena osoba počinila kazneno djelo, optužba mora biti podnesena odmah, a najkasnije u roku od 30 dana od zaprimanja obavijesti. Optužba ima oblik odluke donesene od policije. Optužba se mora dostaviti optuženoj osobi bez odgode. Osim optuženoj osobi, optužba mora biti dostavljena i javnom tužitelju u roku od 48 sati. U slučaju da je optužena osoba sudac, dostavlja se i ministru pra-

* Jana Vnuková, načelnica Odjela za međunarodne odnose i ljudska prava u Ministarstvu pravosuđa Slovačke Republike

** Tekst s engleskog na hrvatski jezik preveo i za objavu priredio Zoran Burić, asistent na Katedri za kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta u Zagrebu

vosuđa, a ako je odvjetnik, onda odvjetničkoj komori. Optužba se dostavlja i oštećeniku te osobi koja je prijavila kazneno djelo.

Iznimno, neke hitne mjere mogu biti poduzete prije započinjanja kaznenog postupka. Međutim, ako su te mjere poduzete, optužba mora biti podnesena odmah nakon njihova poduzimanja.

Optužba sadržava osobne podatke optužene osobe, činjenični opis i pravnu kvalifikaciju kaznenog djela te odredbu Kaznenog zakona kojom je navedeno djelo opisano kao kazneno djelo.

Podizanje optužbe dio je prethodnog postupka koji je u rukama policije. Nadzor nad radom policije obavlja državni odvjetnik. U Slovačkoj državno odvjetništvo je samostalno tijelo koje nije podređeno ministru pravosuđa. Sve mjere u prethodnom postupku poduzimaju policijski službenici (istražitelji), koji su obvezatni prikupljati dokaze radi utvrđivanja istine, što znači da prikupljaju dokaze i na štetu i u korist okrivljenika. Policijski službenici uživaju postupovnu samostalnost i vezani su jedino zakonima te obveznim naputcima državnog odvjetništva i suca prethodnog postupka. Ustanova suca prethodnog postupka uvedena je u slovački kaznenopravni sustav odredbama ZKP-a s ciljem jačanja zaštite temeljnih ljudskih prava i sloboda u prethodnom postupku, osobito kada je riječ o mjerama koje predstavljaju zadiranje u temeljna prava i slobode pojedinca, kao što su istražni zatvor, pretraga doma, prisluškivanje telefona i druge.

Optužena osoba može državnom odvjetniku podnijeti pritužbu protiv mjera i radnji koje poduzima policija.

2. ULOGA DRŽAVNOG ODVJETNIKA U KAZNENOM POSTUPKU

Državni odvjetnik u kaznenom postupku ima sljedeća prava i obveze:

- osigurati zakonitost prethodnog postupka obavljajući nadzor nad postupanjem policije. Optužena se osoba državnom odvjetniku može obratiti s pritužbom protiv mjera i radnji koje poduzima policija. U odnosu na policijsku istražiteljsku djelatnost, državni im odvjetnik može izdati obvezne naputke u vezi s prikupljanjem dokaza u slučaju;

- podići optužnicu i na taj način iznijeti slučaj pred sud ako dokazi koje je u prethodnom postupku prikupila policija to opravdavaju;

- osigurati poštovanje prava oštećenika.

Nadzor nad zakonitošću kaznenog postupka obuhvaća sljedeće posebne ovlasti i obveze državnog odvjetnika:

- izdavanje obveznih naputaka za postupanje, za poduzimanje istrage ili sumarne istrage kaznenih djela te određivanje rokova za njihovo izvršenje. Ti se naputci unose u spis predmeta;

- traženje od policijskog službenika da dostavi spise, isprave, građu i izvješća koji se odnose na status tekućeg predmeta državnog odvjetništva;

- sudjelovanje u radnjama koje poduzima policija, kao i samostalno poduzimanje pojedinih radnji ili cijele istrage ili sumarne istrage, kao i donošenje odluka u svakom slučaju, koje su podložne preispitivanju putem pritužbe, jednako kao i odluke policijskih službenika;

- vraćanje slučaja policijskim službenicima radi dopune istrage ili sumarne istrage;

- ukidanje nezakonitih i neopravdanih policijskih odluka i mjera te njihova zamjena vlastitim odlukama i mjerama;

- mijenjanje policijskog službenika nadležnog za postupanje u predmetu.

Nadzor nad postupanjem državnog odvjetnika provodi se ili na temelju vlastite inicijative ili na temelju pritužbi i prijedloga.

U prethodnom je postupku samo državni odvjetnik ovlašten:

- podići optužnicu pred sudom;

- sporazumjeti se s okrivljenikom (sporazum o krivnji i sankciji) te podnijeti sudu prijedlog da sporazum prihvati;

- uputiti predmet drugom nadležnom tijelu ako djelo koje je predmet postupka nije kazneno djelo;

- obustaviti kazneni progon;

- odgoditi kazneni progon ili uvjetno odgoditi kazneni progon ili uvjetno odgoditi kazneni progon kooperativnog okrivljenika;

- odobriti sporazum o mirenju i odgoditi kazneni progon;

- naložiti oduzimanje imovine okrivljenika te odrediti koja će sredstva i stvari biti izuzeti od oduzimanja, kao i opozvati oduzimanje;

- osigurati zadovoljenje žrtvinog zahtjeva za naknadu štete, opozvati takvo osiguranje, u potpunosti ili djelomično;

- naložiti ekshumaciju tijela;

- zahtijevati odobrenje Parlamenta, Sudbenog vijeća, Ustavnog suda ili Europskog parlamenta za podizanje optužbe protiv osobe za koju je takvo odobrenje potrebno ili za njezino uhićenje ili stavljanje u istražni zatvor;

- izdati zahtjev za izručenje osobe iz strane države;

- poduzimati preliminarnu istragu u predmetima izručenja iz strane države;

- predlagati sudu da naloži privremeno oduzimanje imovine koja pripada osobi koja se kazneno goni u drugoj državi, na temelju zahtjeva stranog nadležnog tijela.

3. POLOŽAJ OKRIVLJENIKA U KAZNENOM POSTUPKU

Okrivljenik ima pravo uvida u spis predmeta nakon što je obaviješten o optužbi. To pravo uključuje i mogućnost umnožavanja spisa. Iznimno, ako to može ugroziti daljnju istragu, uvid u spis može mu biti uskraćen. Protiv takve

odluke postoji mogućnost ulaganja pravnog lijeka državnom odvjetniku i višem državnom odvjetniku.

Okrivljenik ima pravo očitovati se o optužbi protiv sebe i svim dokazima koji ga terete, bez obveze da daje iskaz. Okrivljenik može upozoravati na okolnosti koje mu idu u korist, prilagati i tražiti da se pribave dokazi za njegovu obranu, podnositi prijedloge i molbe te ulagati pravne lijekove.

Okrivljenik ima pravo na branitelja koji može biti prisutan radnjama i mjerama koje poduzima policija, osim ako je radnja hitna i nije moguće unaprijed ga obavijestiti o njezinu poduzimanju. Pravo na obranu nije ovisno o tome je li okrivljenik već bio ispitan ili ne. Okrivljenik ima pravo postavljati pitanja svjedocima optužbe.

Policijski službenici mogu odobriti okrivljeniku prisustvovanje pojedinim dokaznim radnjama, osobito u slučajevima u kojima okrivljenik nema branitelja, osim ako prisustvo okrivljenika može ugroziti pribavljanje dokaza.

Okrivljenik, međutim, nema pravo savjetovati se s braniteljem kako će odgovoriti na pojedino pitanje postavljeno tijekom ispitivanja. Okrivljenik ima pravo zahtijevati da branitelj bude prisutan tijekom njegova ispitivanja kao i da bude prisutan poduzimanju drugih radnji u prethodnom postupku.

4. ALTERNATIVNI OBLICI OKONČANJA KAZNENOG POSTUPKA

U slovačkom kaznenoprocenjskom sustavu postoji nekoliko alternativnih oblika okončanja kaznenog postupka. Ti su se oblici u slovačkom kaznenom postupku pojavili od 1989. godine nadalje. Uključuju sljedeće institute:

1. uvjetnu odgodu kaznenog postupka,
2. mirenje,
3. uvjetnu odgodu podizanja optužbe,
4. uvjetnu odgodu postupka u odnosu na kooperativnog okrivljenika,
5. obustavu postupka u odnosu na kooperativnog okrivljenika,
6. sporazum o primanju krivnje i sankciji.

Prvih pet instituta mogu se primijeniti u prethodnom postupku i zapravo su iznimka od načela legaliteta. Omogućavaju državnom odvjetniku da ne podigne optužnicu nakon završenog prethodnog postupka, unatoč postojanju dovoljno dokaza za to.

4.1. Uvjetna odgoda kaznenog postupka

Državni odvjetnik može, uz suglasnost okrivljenika, odlučiti o uvjetnoj odgodi kaznenog postupka za manje teška kaznena djela (ona za koja je propi-

sana kazna zatvora do pet godina). Da bi došlo do uvjetne odgode kaznenog postupka, potrebno je:

- da okrivljenik prizna počinjenje kaznenog djela (na način koji ne izaziva dvojbu da je to učinio slobodno, ozbiljno i s dovoljnom izvjesnošću),
- da okrivljenik nadoknadi prouzročenu štetu,
- da se to smatra primjerenim s obzirom na prirodu i težinu kaznenog djela te s obzirom na osobu okrivljenika.

Uvjetna odgoda kaznenog postupka isključena je u slučajevima:

- u kojima je kaznenim djelom prouzročena smrt,
- u kojima kazneno djelo uključuje korupciju ili zlouporabu ovlasti javnog službenika.

Kazneni postupak odgađa se na razdoblje od jedne do pet godina. U 2011. godini bile su 4 172 uvjetne odgode kaznenog postupka od ukupno 51 521 kaznenog predmeta.

4.2. Mirenje

Državni odvjetnik može okončati kazneni postupak na temelju sporazuma o mirenju koji su sklopili okrivljenik i oštećenik. Na taj se način kazneni postupak može okončati samo u slučaju lakših kaznenih djela (za koja je propisana kazna zatvora do pet godina). Sporazum se može sklopiti u bilo kojoj fazi postupka, prethodnom postupku kao i na suđenju, pod sljedećim uvjetima:

- okrivljenik priznaje počinjenje kaznenog djela (na način koji ne izaziva dvojbu da je to učinio slobodno, ozbiljno i s dovoljnom izvjesnošću),
- okrivljenik nadoknađuje prouzročenu štetu,
- okrivljenik uplaćuje određenu novčanu svotu sudu ili državnom odvjetniku u prethodnom postupku. Novac mora biti uplaćen u neku javnu namjenu (iznos novca mora odgovarati težini počinjenog kaznenog djela),
- mirenje se smatra primjerenim s obzirom na prirodu i težinu kaznenog djela te s obzirom na osobu okrivljenika.

Mirenje je isključeno u slučajevima:

- u kojima je kaznenim djelom prouzročena smrt,
- u kojima kazneno djelo uključuje korupciju ili zlouporabu ovlasti javnog službenika.

Takav način okončanja kaznenog postupka okrivljeniku donosi pogodnosti u odnosu na kaznenu evidenciju. U Slovačkoj postoje dvije vrste kaznene evidencije: skraćena i potpuna. Izvadak iz skraćene evidencije dovoljan je u većini slučajeva, čak i onda kada se osoba prijavljuje za posao u javnoj službi (osim za suca, tužitelja, odvjetnika, javnog bilježnika ili ovrhovoditelja). Mirenje se bilježi samo u potpunoj kaznenoj evidenciji, jednako kao i pomilovanje dodijeljeno od predsjednika Republike te sankcije koje su brišu iz kaznene evidencije

nakon proteka vremena. Međutim, ako je u tijeku novi kazneni postupak protiv iste osobe, sud uzima mirenje u obzir kao prethodnu osudu.

Protiv odluke državnog odvjetnika kojom odlučuje o prihvaćanju ili odbijanju sporazuma o mirenju nema pravnog lijeka.

Prije nego je optužba podignuta, o prihvaćanju sporazuma o mirenju odlučuje policijski službenik.

Ilustracije radi, u 2011. godini od ukupno 51 521 kaznenog postupka 1 116 njih okončano je mirenjem.

4.3. Uvjetna odgoda podizanja optužbe

O uvjetnoj odgodi podizanja optužbe može odlučiti policijski službenik uz prethodnu suglasnost državnog odvjetnika. Podizanje optužbe odgađa se na potrebno vrijeme ako bi njezino podizanje moglo značajno ugroziti razotkrivanje korupcijskog slučaja ili slučaja koji se odnosi na organizirani kriminal ili terorizam. Ne može se primijeniti u slučaju optužbi protiv organizatora, poticatelja ili osoba koje su naredile počinjenje kaznenog djela. Nakon što razlozi koji su opravdavali odgađanje podizanja optužbe prestanu, policijski će službenik bez odgađanja po primitku prijedloga državnog odvjetnika podići optužbu.

4.4. Uvjetna odgoda postupka u odnosu na kooperativnog okrivljenika

Državni odvjetnik može, u odnosu na okrivljenika koji je značajno pridonio razjašnjenju slučaja korupcije ili slučaja koji uključuje organizirani kriminal ili terorizam, ili je značajno pridonio identificiranju ili osudi počinitelja takvog kaznenog djela, odlučiti o odgodi postupka ako je interes društva za razjašnjenjem takvog slučaja pretežniji od javnog interesa kaznenog progona tog okrivljenika. Kazneni se postupak ne može uvjetno odgoditi za organizatora, poticatelja ili osobu koja je naložila počinjenje kaznenog djela. Kazneni se postupak uvjetno odgađa na razdoblje koje ne može biti kraće od dvije, niti duže od deset godina.

4.5. Obustava progona u odnosu na kooperativnog okrivljenika

O obustavi progona u odnosu na kooperativnog okrivljenika može odlučiti policijski službenik uz prethodnu suglasnost državnog odvjetnika. Na taj se način kazneni postupak može okončati za okrivljenika koji je značajno pridonio razjašnjenju slučaja korupcije ili slučaja koji uključuje organizirani kri-

minal ili terorizam. Kazneni se postupak ne može obustaviti za organizatora, poticatelja ili osobu koja je naložila počinjenje kaznenog djela.

4.6. Sporazum o priznanju krivnje i sankciji

Najznačajniji institut uveden u slovački kaznenopravni sustav novim ZKP-om jest sporazum o priznanju krivnje i sankciji. Sporazum se sklapa između državnog odvjetnika i okrivljenika. Inicijativa za sklapanje sporazuma može proisteći bilo od državnog odvjetnika, bilo od okrivljenika koji je priznao počinjenje kaznenog djela i ako je očigledno da je počinjeno djelo kazneno djelo. Sankcija o kojoj su se sporazumjeli ne smije biti umanjena za više od 1/3 ispod donje mjere sankcije propisane za to kazneno djelo. Sporazum treba odobriti sud na javnom ročištu. Naknada štete prouzročene kaznenim djelom nije *condicio sine qua non* za sklapanje sporazuma jer oštećenik sa svojim zahtjevom može biti upućen na građanski postupak. Sporazum se može sklopiti i nakon što je zakazana rasprava.

Ako okrivljenik prizna počinjenje kaznenog djela, ali se ne suglasi sa sankcijom predloženom od državnog odvjetnika, državni odvjetnik podiže optužnicu u kojoj od suda traži samo da odluči o sankciji. Ako okrivljenik samo djelomično prizna počinjenje djela koja su mu optužbom stavljena na teret, državni odvjetnik podiže optužnicu samo za ona kaznena djela na koja se priznanje ne odnosi.

Ako sud odbije sporazum, priznanje krivnje ne može se koristiti kao dokaz u kasnijem postupku pred sudom.

5. MEĐUPOSTUPAK

Ako rezultati istrage opravdavaju izvođenje okrivljenika pred sud, državni će odvjetnik podići optužnicu pred nadležnim sudom. Uz optužnicu, nadležnom će sudu dostaviti spis predmeta, njegove priloge i dokaze čije se izvođenje pred sudom predlaže. Optužnica se dostavlja okrivljeniku i njegovu branitelju da bi se mogli upoznati s dokazima na kojima državni odvjetnik temelji optužnicu.

Optužnicu preliminarno ispituje sudac pojedinac ili, u slučaju kaznenih djela za koja je propisana kazna zatvora do osam godina, sud može ispitati optužnicu na nestranačkoj sjednici ako se očekuje da neće doći do otvaranja rasprave (primjerice ako je za slučaj nadležno neko drugo tijelo, a ne kazneni sud). U svim ostalim slučajevima sud (predsjednik vijeća) odmah zakazuje raspravu. Mogućnost preskakanja preliminarnog ispitivanja optužnice uvedena je 2011. godine s ciljem ubrzanja postupka.

6. RASPRAVA

Rasprava prolazi kroz nekoliko faza, od identifikacije predmeta i optuženika od strane predsjednika vijeća, preko, ovisno o okolnostima slučaja, tužiteljeva prijedloga za prihvaćanje sporazuma o priznanju krivnje i sankciji ili sažetog iznošenja optužnice. Nakon izjava oštećenika i optuženika izvode se dokazi. Optuženika prvo ispituje državni odvjetnik, a zatim njegov branitelj. Nakon toga se prelazi na unakrsno ispitivanje svjedoka optužbe. Jednako se tako postupa i sa svjedocima obrane. Značajan akuzatorni element unesen u raspravu ZKP-om iz 2005. godine jest ispitivanje svjedoka od stranke koja ga je predložila i protuispitivanje od protivne stranke. Ipak, sud ima mogućnost postaviti dodatna pitanja ili intervenirati u ispitivanje svjedoka ako to smatra potrebnim. Uvođenjem unakrsnog ispitivanja značajno je osnažena uloga suda kao nepristranog presuditelja. Nakon toga se prelazi na ispitivanje vještaka, čitanje isprava i izvođenje drugih dokaza. Nakon završetka dokaznog postupka, rasprava se nastavlja završnim govorima tužitelja, oštećenika i obrane. Pošto je rasprava završena, sud se povlači na vijećanje i glasovanje. U toj fazi može doći do ponovnog otvaranja dokaznog postupka.

Novi je ZKP omogućio vođenje audiozapisnika na raspravi, što je trebalo zamijeniti klasični zapisnik koji se vodi tako da predsjednik vijeća diktira njegov sadržaj zapisničaru. Međutim, u diskreciji je predsjednika vijeća da odluči o načinu na koji će se voditi zapisnik – diktiranjem, stenografski ili audiosnimanjem. U tijeku je novi projekt čiji je cilj uvođenje na sudove softvera koji omogućuje automatsko snimanje. Puna implementacija tog projekta značit će automatsko snimanje zapisnika koji se nakon završetka rasprave predaje strankama na CD-u.

7. ZAKLJUČAK

Novi ZKP i njegove kasnije izmjene imali su cilj ubrzanje kaznenog postupka, koji je još uvijek formalističan i usmjeren na zaštitu temeljnih prava okrivljenika. Najznačajnije izmjene, koje su poprilično uspješno implementirane u praksi, mogu se sažeti na ovo: jačanje akuzatornih elemenata u postupku, na taj način smanjivanje tereta koji su do tada kroz vođenje postupka nosili suci, uvođenje alternativnih oblika okončanja postupka koji značajno umanjuju troškove i trajanje postupka, jačanje temeljnih prava i sloboda onako kako su zajamčena Europskom konvencijom za ljudska prava i razvijena u judikaturi Europskog suda za ljudska prava.